

A circular map of Looijoyal, showing a river, a house, and labels A and B. The map is drawn on a piece of paper with a red border. The word "Looijoyal" is written at the top. A river flows from the top left towards the bottom right. A small house with a red roof is located near the river. The letter "A" is written next to the house, and the letter "B" is written near the bottom left. The word "Looijoyal" is written at the top.

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-60904 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Södermanlands län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2020:46

Författare	Erica Strengbom
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Geometrisk avmätning 1647 Torshälla iförs Torlunda gård nr 1.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_200001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:46

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schaktningsövervakning vid Torlunda gårdstomt

Gårdstomt L1982:6363

Hällby 19:1 (före detta Torlunda 1:271) och Torlunda 1:36

Eskilstuna kommun

Södermanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-1691-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Södermanland
Kommun	Eskilstuna
Landskap	Södermanland
Socken	Torshälla
Fastigheter	Hällby 19:1 (f.d. Torlunda 1:271) och Torlunda 1:36

Fornlämningsnummer	L1982:6363
Lämningstyp	Gårdstomt
Datering	—

Typ av undersökning	Schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-03-25
Länsstyrelsens diarienummer	431-1691-2019
Uppdragsnummer i Fornreg	201900358
Arkeologgruppens projektnummer	P19021

Projektledare	Erica Strengbom
Fältpersonal	Erica Strengbom

Undersökningstid	2020-01-08, 2020-04-08, 2020-04-15
Undersökt yta	445 kvm
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd hittades.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Syfte och målgrupper.....	7
Metod	8
Resultat.....	8
Sammanfattande tolkning.....	15
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	15
Referenser	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>18</i>

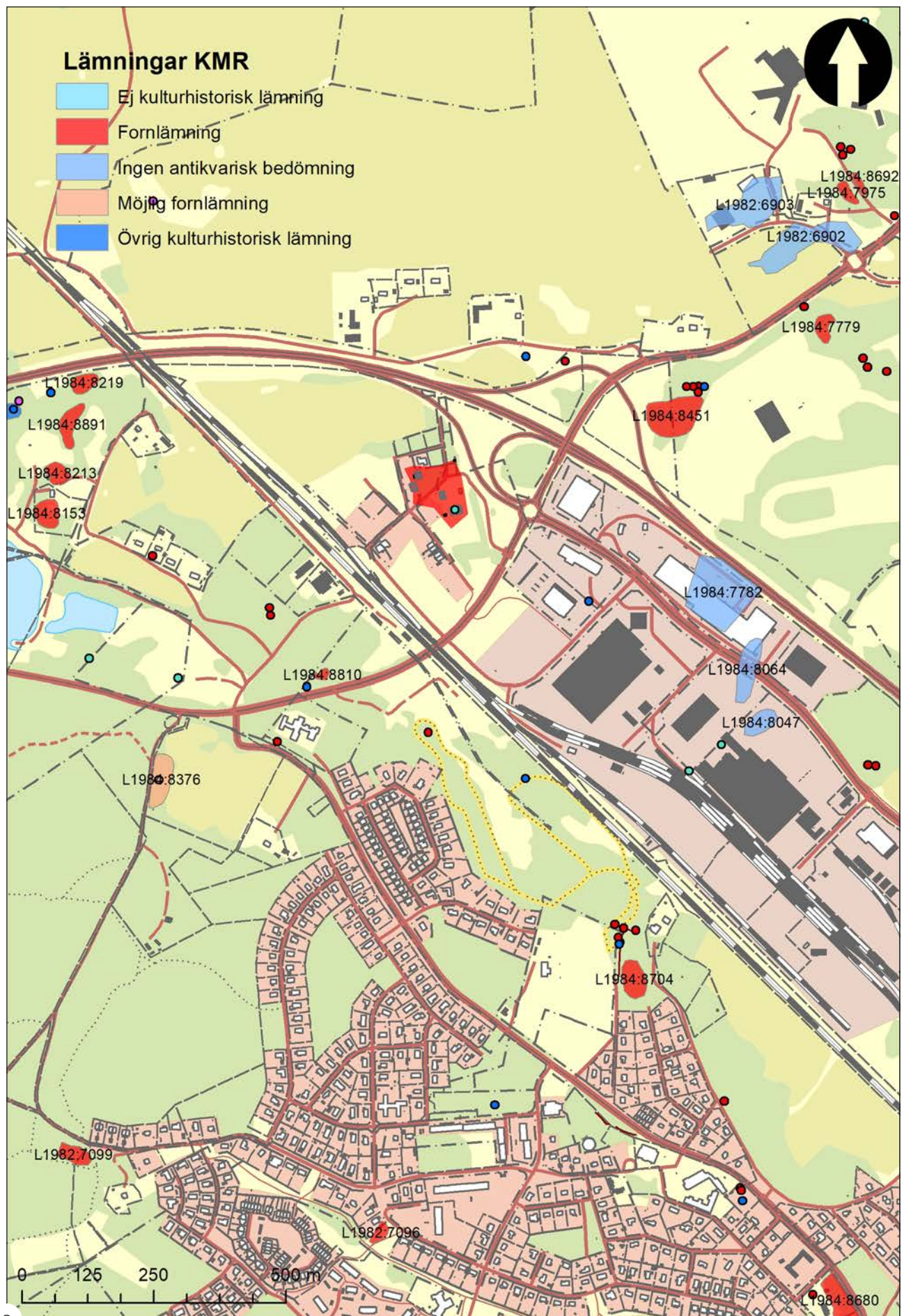
Figur 1. Karta över Torlunda med platsen för undersökningen markerad med svart.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Vintern och våren 2020 utförde Arkeologgruppen AB en schaktningsövervakning inom och intill området för Torlunda gårdstomt i Eskilstuna. Arbetet utfördes i samband med att husgrunder revs och plockades bort. Schaktväggar och ytor under grunderna inspekterades och dokumenterades. Under Torlunda gårds mangårdsbyggnad framkom en äldre fas av bebyggelse.

Inledning

Arkeologgruppen AB utförde under vintern och våren 2020 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid Torlunda gårdstomt. Området för den aktuella schaktningsövervakning ingick i ett bostadsområde som skulle rivas. Då flera byggnader låg inom och intill den registrerade gårdstomten beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk undersökning skulle utföras inom fastigheterna Hällby 19:1 (före detta Torlunda 1:271) och Torlunda 1:36. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Södermanlands län. Ansvariga för kostnaderna var Eskilstuna kommun.

Figur 2. Fornlämningsbilden kring Torlunda. Skala 1:5 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Omgivningen kring Torlunda har vid flera tillfällen varit föremål för större undersökningar. Bland annat i Folkesta (L1984:8064, L1984:8047, L1984:7782) och Brunnsta (L1982:6902, L1982:6903) inför etablering av industriområden, köpcenter och vägar (Evanni & Strucke 1999; Pettersson 2003; Andersson 2015). Undersökningar omfattade såväl gravfält som boplatser och visade att det fanns rika boplatsmiljöer i området under bronsålder och järnålder.

Torshälla L1982:6363 och platsen för den aktuella undersökningen utgörs av Torlunda gamla gårdstomt. Gården har medeltida belägg och nämns första gången i ett testamente från år 1308. Några år senare, år 1322 nämns Ofrad av Torlunda i ett brev. Den äldsta kartan över området daterad till år 1647 visar gården som kronohemman. Lämningens yta i Kulturmiljöregistret (KMR) motsvarar det område som finns på 1647 års geometriska avmätning.

Det finns uppgifter om att det ska ha funnits gravhögar (L1984:7776) söder om gårdstomten. O. Hermelin har beskrivit högarna i en inventering från slutet av 1800-talet: "Den ena 12 steg i diameter stor och 5 fot hög, den andra mindre med en därpå rest liten bautasten." I samband med en arkeologisk utredning år 2011 inventerades området igen, men gravarna återfanns inte vid denna tidpunkt. De kan ha förstörts i samband med ett bygge (Westberg 2011).

I övrigt finns i närområdet ett röjningsröse (L1984:7775) och ensamliggande stensättningar (L1984:8134, L1984:8711), en hög (L1984:8216) och flera mindre gravfält väster om gårdstomten (L1984:8153, L1984:8213, L1984:8891 och L1984:8219).

Syfte och målgrupper

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom de delar av fornlämningen som berördes, samt att ta tillvara fynd. Framkom mer komplicerade lämningar fick dessa inte tas bort utan att Länsstyrelsen givit sitt godkännande. Schaktningsövervakningen var begränsad till markingreppen, det vill säga vid rivningen av byggnadernas grunder och källare.

Målgrupper för uppdraget är i första hand Länsstyrelsen och företagaren.

Metod

Arbetet utfördes som en schaktningsövervakning i samband med mark-ingreppen och övervakningen var begränsad till rivningen av byggnadernas grunder och källare.

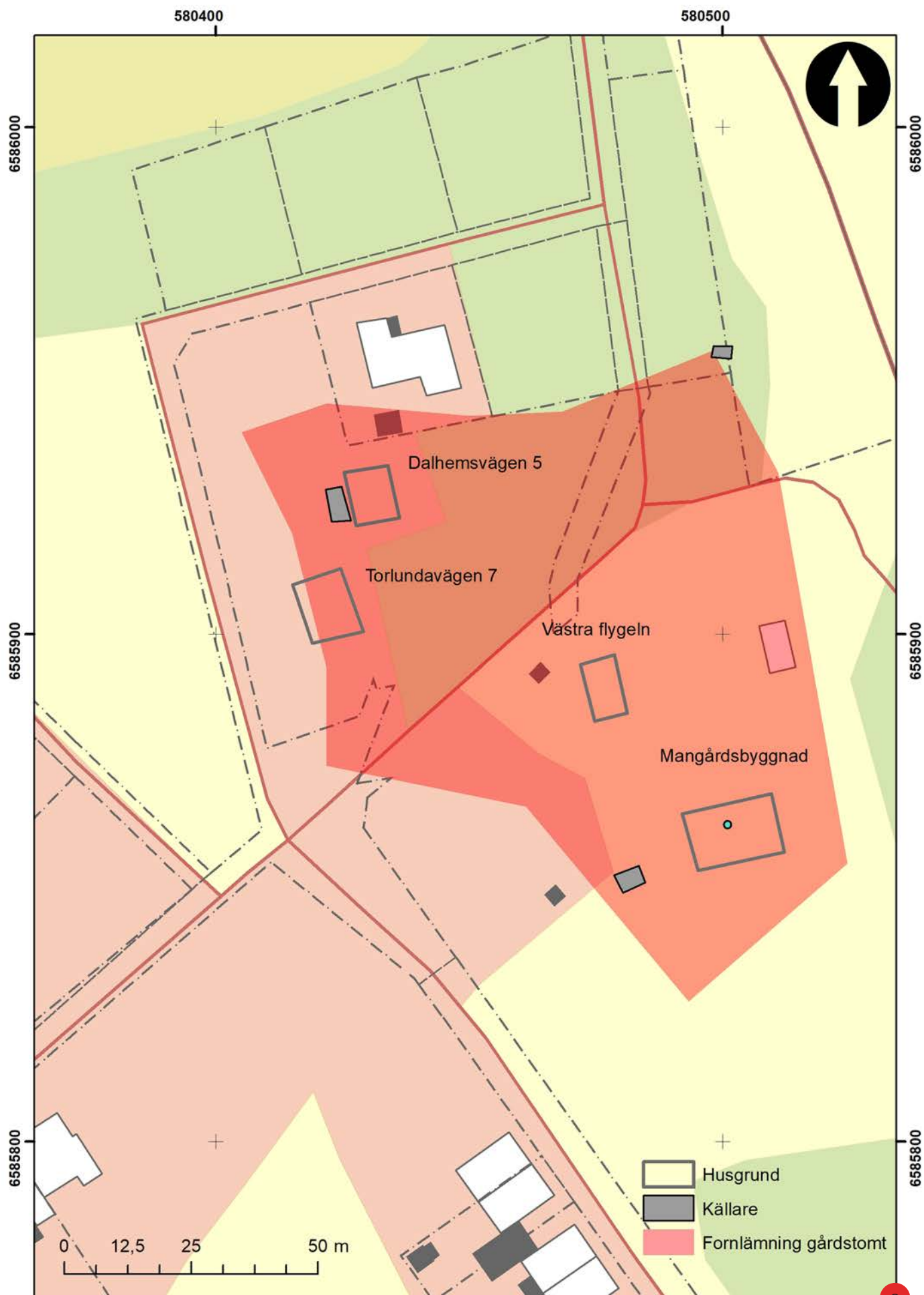
I fält dokumenterades husgrundernas schaktväggar och marken under de borttagna grunderna.

Husgrunderna plockades bort i etapper vilket i praktiken innebar att schakten och schaktväggarna besiktigades efterhand som de grävdes. Schaktväggarna dokumenterades skriftligt och fotodokumenterades. De övervakade ytorna mättes in med handhållen GPS som sedan överfördes och bearbetades i ArcMap 10.3. I samband med rapportskrivningen har lämningen uppdaterats i KMR från kulturhistorisk lämning till fornlämning.

Resultat

Sammanlagt övervakades rivningen av grunderna till fyra torpargrunder och tre källare. Schaktningsövervakningen började i den norra delen av gårdstomten med borttagandet av grunden till fastigheten Dalhem 5. Huset var uppfört någon gång i början av 1900-talet och grunden bestod av en torpargrund på cirka 8×10 meter med upp till 1,5 meter stora, huggna stenar. Den norra delen var senare tillkommen och bestod av en cementplatta. Cementplattan var byggd på en berghäll och runt omkring låg sprängsten. I övriga delar syntes ett bärlager av sand och under, på ett djup av cirka 0,4 meter, framkom fläckvis undergrunden som bestod av ljusbrun lerig silt. Söder om huset fanns en jordkällare som även den skulle rivas. Källaren var 7×8 meter och var nedgrävd cirka en halvmeter under nuvarande marknivå. Källaren har haft en timrad överbyggnad. Källaren var kallmurad med upp till sex skift av stora, kantiga stenblock, vissa med spränghål. Källarens tak och golv bestod av cement. Kring nedgrävningskanten för källaren fann utfyllnadsmaterial i form av småsten och sand. Inget av arkeologiskt intresse syntes vid rivningen.

Rivningen fortsatte med grannfastigheten Torlundavägen 7. Även denna byggnad har varit ett torp från sekelskiftet 1800–1900 med torpargrund. Grunden som mätte 8×8 meter var byggd av huggna stenar i storleken 0,4–0,6 meter. Inget av arkeologiskt intresse syntes i schaktväggarna eller under husgrunden. Ytan har troligen schaktats ur när torpet byggdes. Innanför grunden fanns sand och sågspån som trossbotten och under stenarna fanns ett lager av sättsand. Steril mark låg cirka 0,4 meter under nuvarande marknivå och bestod av brun, smulig, lerig silt.

Figur 3. Plan över övervakade ytor. Skala 1:500.

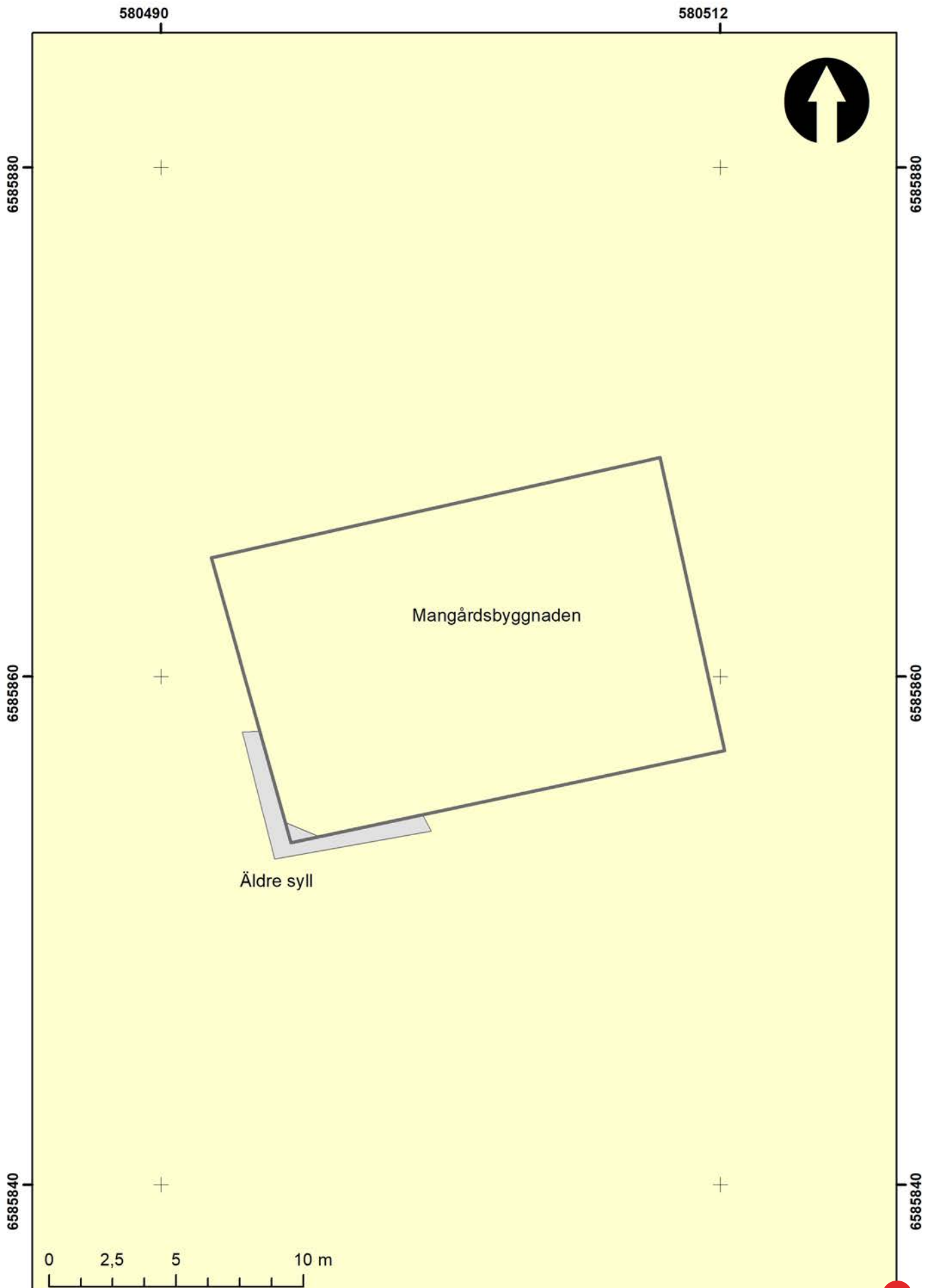
Ytterligare en källare skulle rivas inom gårdstomtens östra del. Källaren var liten och mätte cirka 3×5 meter med cementväggar. Källaren var överväxt med sly och var delvis inrasad. Tak och väggar bestod av cement och armeringsjärn. Mot botten fanns inmurade huggna stenar. Källaren var delvis nedgrävd med en påförd jordvall kring källarväggarna. Inget av arkeologiskt intresse var synligt i schaktkanterna.

Huvudgården Torlunda låg på en höjd vilken var den högsta punkten i omgivningen. Gården har bestått av tre timmerbyggnader. En mangårdsbyggnad på krönet flankerat av två flygelbyggnader i öst och väst. Byggnaderna hade timmerstomme och uppfördes någon gång kring sekelskiftet 1800–1900. Den östra flygeln kan ha tillkommit senare då den var byggd på en cementplatta.

Figur 4 Mangårdsbyggnaden innan rivning. Sett från norr.

Under senvintern och våren 2020 plockades timmerstommarna ner för att uppföras på annan plats. Schaktningsövervakning skedde när byggnaderna var nerplockade i början av april 2020. Mangårdsbyggnaden mätte 12×17 meter och låg i krönläge på höjden. Grunden var en torpargrund uppbyggd av upp till 1,5 meter stora stenblock. Stensyllarna lyftes bort med hjälp av maskin och i den sydvästra delen framkom under och strax utanför syllen ett lager av grå lerig silt cirka 0,10 meter tjockt. Under lagret framkom en äldre stensyll. Syllen rensades fram några meter och ett hörn framkom i sydväst. Muren var kallmurad och bestod av 0,5–0,7 meter stora huggna stenar kilade med mindre sten.

Figur 5. Plan över äldre byggnad under husgrund. Skala 1:200.

Figur 6. Äldre stensyll under rasmassor. Sett från nordväst.

I det sydvästra hörnet fanns en större platt sten i vinkel med en stenrad innanför bestående av mindre stenar i storleken 0,2–0,3 meter. Hörnet var täckt med sot och kol och är troligen platsen för en eldstad. Eldstäderna förekommer vanligtvis inte mot en yttervägg, så syllstenarna är sannolikt del av en innervägg. Under syllen framkom ett 0,15 meter tjockt bärlager bestående av brungrå sandig silt. Inga fynd eller annat daterande påträffades.

Då den östra flygeln var byggd på platta togs inte grunden bort och därför förekom ingen schaktningsövervakning där. Den västra flygeln mätte 7×12 meter och hade torpargrund uppbyggd av 0,6–1,2 meter stora huggna

Figur 7. Sydvästra hörnet med eldstaden. Till höger i bildsyns det sotiga lagret. Sett från nordväst.

eller sprängda stenar, i ett till två skift. Marken slutar åt norr och den delen av grunden var uppbyggd högre. I den norra delen fanns också en stor mängd små rundande naturstenar packade mellan blocken. När stensyllen plockats bort syntes i profilkanten ett 0,20 meter tjockt lager av matjord som tillkommit efter husets uppbyggnad. Under matjorden fanns ett 0,20 meter tjockt lager av siltig sand med kantiga stenar som fungerat som bärlager för grunden.

*Figur 8. Jordkällaren med mangårdsbyggnaden i bakgrunden.
Sett från sydväst.*

Den sista delen av schaktningsövervakningen innefattade rivningen av en tredje jordkällare, sydväst om mangårdsbyggnaden. Källaren var belägen i en slänt, delvis ingrävd i kanten av slänten. Källarens yttre mått var cirka 4×7 meter. Den var byggd av kantiga stenblock med välvt tak. Ytorna norr och söder om källaren schaktades bitvis ner till steril nivå för att se hur den naturliga topografin såg ut. Källaren raserades sedan och när källaren var borttagen inspekterades och dokumenterades schaktväggarna i norr och söder. I schaktkanten fanns ett upp till 0,5 meter tjockt utfyllnadslager bestående av byggstenar och naturliga block upp till 0,5 meter stora blandat med lerig silt. Lagret var tjockast i sydväst för att tunna ut upp mot slänten och det var tydligt att slänten fyllts ut med lagret då källaren anlades. Inget av arkeologiskt intresse syntes i schaktväggarna.

Sammanfattande tolkning

Under mangårdsbyggnaden på krönet framkom en äldre byggnad. Inga fynd eller annat daterade påträffades som kan datera byggnaden. I övriga ytor påträffades inget av arkeologiskt intresse.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Arbetet har genomförts i enlighet med syftena och inga avsteg från undersökningsplanen gjordes.

Referenser

Tryckta källor

- Andersson, F. 2015. *Källstalöt. Aspekter på ett sörmländskt kulturlandskap i början och slutet av järnåldern*. Arkeologisk för- och slut undersökning. SAU rapport 2015:17.
- Evanni, L. & Strucke, U. 1999. Arkeologisk förundersökning och undersökning. *Gravar och boplatsslämningar i Folkesta*. RAÄ UV-Mitt rapport 1998:103, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Petterson, B. 2003. *Gravar vid Källsta*. Arkeologiska meddelanden 2003:01, Nyköping. Sörmlands museum.
- Westerberg, T. 2011. *Torlunda – Folkesta*. Arkeologisk utredning UV rapport 2011:118.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

- Lantmäterisstyrelsens arkiv Geometrisk avmätning 1647 Torshälla iförs.
Torlunda gård nr 1. C79-29:c3:39

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Nr	Hus	Mått (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	Husgrund Dalhemsvägen 5	10x8	0,10–0,4	Berg i öster, bärlager av sand i väster.
2	Källare	8x7	1,5	Nedgrävd källare. Uppbyggd med sten, grus och sand i väster. Undergrund 0,4 under nuvarande marknivå bestående av ljusbrun lerig silt.
3	Husgrund Torlundavägen 7	8x8	0,4	Sågspån trossbotten, sand 0,20–0,3 meter. Undergrund 0,3–0,4 meter under nuv. marknivå bestående av smulig lerig silt.
4	Källare	5x3	1,5	Delvis nedgrävd i lera uppfyllt kring väggar med sten grus och sand.
5	Mangårdsbyggnad Torlunda gård	17x12	0,4	Rasmassor, stensyll lerig silt 0,10-äldre stensyll med underliggande bärlager.
6	Västra flygeln Torlunda gård	12x7	0,3–0,5	Delvis nedgrävd stensyll. I profilkant matjord 0,2 bärlager av sandig silt med en stor mängd stenar 0,2
7	Källare	7x4	0,4–1,0	Påförda massor i slänten. Undergrunden bestod av ljusbrun lerig silt.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anläggning	Typ	Mått (m)	Beskrivning
Lager	Lager mellan två byggfaser	0,10 meter tjockt. Utbredning oklar	Grå lerig silt med enstaka kolfnyk
Stensyll	Stenar i storleken 0,5–0,7 meter.	Utbredning oklar	Kallmurad grundmur möjligen innervägg. I sydväst eldstad.
Sot- och kollager	Sot och kol	1,5x0,5 0,04 meter tjockt	Tunt lager av sot- och kol. Spår av eldstad?
Lager	Bärlager under stensyll	Tjocklek 0,15 meter. Utbredning oklar	Brun humös sandlig silt

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:46

